

АНОТАЦІЯ

Жидовцев А. В. Правове забезпечення діяльності органів юстиції України у 20-30-х роках ХХ ст. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Державний податковий університет, Міністерство фінансів України. – Ірпінь, 2023.

У дисертації здійснено комплексне та спеціальне наукове теоретично-історичне дослідження проблем, пов'язаних із правовим забезпеченням діяльності органів юстиції України у 20-30-х роках ХХ ст. Послідовно й логічно висвітлено закономірності та особливості осмислення феномену правового забезпечення діяльності органів юстиції України у 20-30-х роках ХХ ст. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків та концептуальних наукових положень, які відтворюють загальні риси й специфіку правового забезпечення діяльності органів юстиції України як у 20-х, так і 30-х роках ХХ ст.

У ході дослідження було встановлено, що процес висвітлення правового забезпечення діяльності органів юстиції України у 20-х–30-х роках ХХ ст., насамперед, пов'язаний із тими тенденціями й підходами, котрі застосовувалися різними дослідниками в різні часи. Відповідним чином, стан наукової розробки даної теми доцільно розглядати за хронологічно-проблемним принципом, поділивши цей процес на три періоди. І лише розкриття тематики діяльності органів юстиції УСРР у період незалежної України привнесло нові, якісні аспекти. Це, у першу чергу, стало можливим завдяки відкриттю архівних документів і матеріалів, застосуванню нових методологічних підходів тощо.

Виявлено, що теоретико-методологічною основою даного дослідження є ціла низка науково-методологічних принципів, засобів, методів і прийомів, призначення котрих полягає в якомога всебічному та ґрунтовному висвітленні всіх аспектів правового забезпечення діяльності органів юстиції України протягом 20 – 30-х років. При цьому, слід підкреслити особливу необхідність

поєднання найбільш конструктивних методів і підходів для якомога раціонального висвітлення зазначеної теми.

Було акцентовано на тому, що матеріальним підґрунтям цього дослідження стала мультиаспектна джерельна база, яка, будучи виокремлена із загального масиву офіційних документів (архівних матеріалів), проаналізована науковцями – сучасниками щодо оцінки місця і ролі органів державного примусу в процесах знищення української національної ідеї та викорінення прагнень до державної самостійності і суверенітету.

З'ясовано, що протягом періоду 20 – 30-х років органи юстиції України здійснювали широкий спектр завдань. Окрім боротьби з кримінальними та іншими правопорушеннями, з кінця 1920-х років перед ними все більшою мірою поставали карально-репресивні функції. У політико-правовій доктрині радянської держави формувалася досить спекулятивний і деформований характер державно-правового регулювання. Основна увага приділялася захисту інтересів партійно-державної більшовицької влади. А провідні завдання правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю та охорони громадського порядку ігнорувалися, або ж їм приділялася мінімальна увага. Отримавши досить значні повноваження, правоохоронці, проте, самі були не захищені від політики терору, і в любий момент кожен із них міг стати сам жертвою репресій.

Встановлено, що нормативно-правова база органів юстиції України досліджуваного періоду характеризувалася домінуванням політико-правових принципів на кшталт «революційної» та «соціалістичної» законності, що уособлювали утвердження радянської державно-правової системи. Певною мірою на процес державно-правового регулювання органів НКЮ впливали Конституція УСРР 1919 року, зі змінами внесеними до неї в 1925 році, та Конституція УСРР 1929 року. Але радянські конституції були документами скоріше політичними, аніж правовими й розроблялися, насамперед, в компартійних відділах. Враховуючи це, а також статус квазі-держави, якою була Радянська Україна, зазначені конституційні акти з великим застереженням можна віднести до групи основних законів держави.

Автором було доведено, що процес організаційно-структурного зміцнення органів юстиції України протягом 20 – 30-х років відбувався в досить складних умовах. Насамперед, це було пов'язано з існуючою тенденцією ігнорування права, як «буржуазного» пережитку. Окрім того давалися взнаки не сформованість правоохоронної системи в УСРР та тенденція до перетворення правоохоронних органів у засіб встановлення тоталітарного режиму в країні.

Кадрова політика в органах юстиції України протягом досліджуваного періоду здійснювалася відповідно до більшовицької партійної доктрини. Головними критеріями відбору ставали членство у правлячій партії та пролетарське походження. При комплектації органів юстиції, насамперед, враховувалася не фаховість, а політична відданість ідеям більшовизму. Домінування класово-партійного підходу в процесі комплектації судових установ вплинуло на їх дієздатність.

Визначено, що для судової практики України періоду другої половини 1920-х років була притаманна тенденція масового залучення до процесу судочинства вихідців з пролетарського середовища, які переважно не мали не лише юридичної, а й навіть – звичайної освіти. Одночасно, все більш значна роль відводилася й товариським судам. З середини 1920-х років вже досить активно відбувався процес українізації правоохоронних органів України, та юстиції зокрема. Попри те, що цей процес проходив досить повільно й складно, все ж успіхи кадрової політики українізації були очевидними. Навіть у 1929–1930 роках документація та переписка багатьох органів юстиції України велася переважно українською мовою, з відповідно встановленою юридичною термінологією.

З'ясовано, що аналіз місця і ролі підрозділів НКЮ, зокрема органів суду, прокуратури, адвокатури у процесі функціонування правоохоронних органів України протягом 20 – 30-х років свідчить, що провідне їх завдання полягало в забезпеченні державних інтересів. Процес державно-правового регулювання органів юстиції ще не мав чітко визначених форм і тенденцій. Ігнорування верховенства права та інших основоположних правових принципів робило

радянську правову систему та правове регулювання лише формальними придатками до партійного державно-бюрократичного апарату. Процес державно-правового регулювання органів юстиції України протягом досліджуваного періоду переважно підмінявся ручним управлінням з боку партійно-комуністичної номенклатури. Таким чином, формувалася тоталітарна модель силових структур, котрі замість правоохоронних завдань виконували карально-репресивні функції.

Виявлено, що у період 20 – 30-х років форми та засоби діяльності органів юстиції України в сфері забезпечення правопорядку стосувалося, насамперед, організації функціонування органів кримінальної юстиції. У цей час процес протидії правоохоронних органів України злочинним проявам мав досить суперечливий і складний характер. При цьому, з боку органів юстиції особлива увагу приділялася посадовим і службовим злочинам у самій правоохоронній системі. Загалом процес діяльності органів юстиції в сфері забезпечення правопорядку, протидії порушенням законності та злочинності у досліджуваній період ускладнювався посиленням карально-репресивних функцій правоохоронних органів.

Автором аргументовано положення, що правоохоронна система України у період 20-30-х років була досить складною, що ставило перед державою завдання її реорганізації та реформування. Відповідним чином, органи юстиції України перебували в стані трансформації й організаційно-правового зміцнення. Проте, перед ними стояла низка проблем і завдань, особливо – у відношенні боротьби з загальною кримінальною злочинністю. Загалом, слід відзначити, що процес взаємовідносин органів юстиції з іншими правоохоронними структурами України переважно у відбувався у формі досить тісної взаємодії. Це, насамперед, обумовлювалося характером тих завдань, що ставилися вищими державними й партійними органами влади перед правоохоронною сферою. При цьому, особлива роль належала прокуратурі й судовим органам.

Проте, вже протягом другої половини 1920-х років спостерігалася тенденція до зростання повноважень ДПУ. У складі ОДПУ функціонувала

судова колегія. А з 1929 року при колегії ДПУ УСРР діяла судова трійка, котра розглядала закінчені слідством в органах ДПУ УСРР кримінальні справи, крім найважливіших справ політичного характеру та справ опротестованих прокурором.

Доведено, що у системі правоохоронних органів УСРР чільне місце належало ДПУ, котрому, серед іншого, належала низка державно-політичних функцій (здійснення насильницької колективізації та інших карально-репресивних заходів, компетенція позасудових повноважень тощо). Можна зробити висновок, що партійно-державне керівництво розглядало ДПУ як головний орган тотального контролю над суспільством й втілення в життя своїх рішень і настанов.

Встановлено, що на відміну від судової системи та органів розслідування, органи ДПУ-ОДПУ практично не піддавались реформуванню й зберегли за собою статус структури, повністю закритої від стороннього погляду. Органи ОДПУ-НКВС безпосередньо виконували волю партійного керівництва. Володіючи величезними повноваженнями, органи ОДПУ-НКВС допускали масові випадки зловживань, що часто мало ознаки злочинних дій. Правоохоронні органи України, як частина загального карально-репресивного механізму існуючої державної системи, здійснювали функції, що мали на меті зміцнення тоталітарного режиму.

Ключові слова: Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР); період авторитарного режиму 20-х років ХХ ст.; тоталітарний режим 30-х років ХХ ст.; соціалістична законність; соціалістичний правопорядок; правоохоронна система; каральні органи; судові органи; органи юстиції; організаційно-структурна побудова органів юстиції; судова система; органи НКВС-МВС; організаційне забезпечення; взаємодія; охорона правопорядку.

SUMMARY

Zhydovtsev A. V. Legal Support for the Activities of the Judiciary of Ukraine in the 20s and 30s of the Twentieth Century. - Qualification scientific work on the rights of the

manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 - Law. State Tax University, Ministry of Finance of Ukraine - Irpin, 2023.

The dissertation provides a comprehensive and special scientific theoretical and historical study of the issues related to the legal support of the activities of the judiciary of Ukraine in the 20-30s of the twentieth century. As a result of the study, the author formulates a number of conclusions and conceptual scientific provisions which reflect the general features and specifics of legal support of the activities of the Ukrainian judiciary in the 20s and 30s of the twentieth century.

In the course of the study, it was established that the process of covering the legal support of the activities of the judiciary of Ukraine in the 20s-30s of the twentieth century is primarily related to the trends and approaches used by different researchers at different times. Accordingly, it is advisable to consider the state of scientific development of this topic on a chronological and problematic basis, dividing this process into three periods. And only the disclosure of the topic of the activities of the judiciary of the Ukrainian SSR during the period of independent Ukraine brought new, qualitative aspects. This was primarily made possible by the opening of archival documents and materials, the use of new methodological approaches, etc.

It is found that the theoretical and methodological basis of this study is a number of scientific and methodological principles, tools, methods and techniques, the purpose of which is to cover as comprehensive and thoroughly as possible all aspects of legal support of the activities of the judicial authorities of Ukraine in the 20s-30s. At the same time, it is necessary to emphasize the special need to combine the most constructive methods and approaches for the most rational coverage of this topic.

It was emphasized that the material basis for this study was a multidimensional source base, which, being isolated from the general array of official documents (archival materials), was analyzed by contemporary scholars to assess the place and role of state coercion bodies in the processes of destroying the Ukrainian national idea and eradicating aspirations for state independence and sovereignty.

It is established that during the period of the 20s and 30s, the justice authorities of Ukraine performed a wide range of tasks. In addition to combating criminal and other offenses, since the late 1920s, they have increasingly been tasked with punitive and repressive functions. The political and legal doctrine of the Soviet state was characterized by a rather speculative and deformed nature of state legal regulation. The main focus was on protecting the interests of the party-state Bolshevik government. The leading tasks of law enforcement agencies to fight crime and protect public order were ignored or paid minimal attention to. Having received quite significant powers, law enforcement officers themselves were not protected from the policy of terror, and at any time each of them could become a victim of repression.

The author establishes that the legal framework of the Ukrainian judiciary of the period under study was characterized by the dominance of political and legal principles such as "revolutionary" and "socialist" legality, which embodied the establishment of the Soviet State and legal system. To a certain extent, the process of state legal regulation of the NKJU was influenced by the Constitution of the Ukrainian SSR of 1919, as amended in 1925, and the Constitution of the Ukrainian SSR of 1929. However, Soviet constitutions were political rather than legal documents and were developed primarily in Communist Party departments. Given this, as well as the status of the quasi-state that Soviet Ukraine was, these constitutional acts can be classified as fundamental laws of the state with great reservation.

The author proves that the process of organizational and structural strengthening of the judiciary of Ukraine in the 20s and 30s took place in rather difficult conditions. First of all, this was due to the existing tendency to ignore law as a "bourgeois" relic. In addition, there were signs of the lack of formation of the law enforcement system in the Ukrainian SSR and the tendency to turn law enforcement agencies into a means of establishing a totalitarian regime in the country.

The personnel policy in the judiciary of Ukraine during the period under study was carried out in accordance with the Bolshevik party doctrine. The main selection criteria were membership in the ruling party and proletarian origin. When staffing the

judiciary, political loyalty to the ideas of Bolshevism was taken into account rather than professionalism. The dominance of the class-party approach in the process of staffing judicial institutions affected their efficiency.

The author determines that the judicial practice of Ukraine in the second half of the 1920s was characterized by the tendency of massive involvement of people from the proletarian environment in the judicial process, who mostly did not have not only legal but even ordinary education. At the same time, an increasingly significant role was assigned to the comrades' courts. Since the mid-1920s, the process of Ukrainization of law enforcement agencies and the judiciary in particular has been quite active. Despite the fact that this process was rather slow and difficult, the success of the Ukrainization personnel policy was obvious. Even in 1929-1930, the documentation and correspondence of many Ukrainian justice agencies was conducted mainly in Ukrainian, with the appropriate legal terminology.

It is found that the analysis of the place and role of the NJC units, in particular, the courts, prosecutors, and the Bar, in the functioning of law enforcement agencies of Ukraine in the 20s and 30s shows that their main task was to ensure the State's interests. The process of state legal regulation of the judiciary did not yet have clearly defined forms and trends. Ignoring the rule of law and other fundamental legal principles made the Soviet legal system and legal regulation merely formal appendages to the party state-bureaucratic apparatus. During the period under study, the process of state legal regulation of the judiciary in Ukraine was mostly replaced by manual control by the party-communist nomenklatura. Thus, a totalitarian model of law enforcement agencies was formed, which, instead of law enforcement tasks, performed punitive and repressive functions.

It is found that in the period of the 20s - 30s, the forms and means of activity of the Ukrainian justice authorities in the field of law enforcement concerned, first of all, the organization of functioning of criminal justice authorities. At that time, the process of counteraction of law enforcement agencies of Ukraine to criminal manifestations was quite controversial and complex. At the same time, the justice authorities paid special attention to official and malfeasance crimes in the law enforcement system itself. In general, the process of activity of the judiciary in the

field of ensuring law and order, combating violations of law and crime in the period under study was complicated by the strengthening of punitive and repressive functions of law enforcement agencies.

The author argues that the law enforcement system of Ukraine in the period of the 20s and 30s was quite complex, which posed the State with the task of its reorganization and reform. Accordingly, the judicial authorities of Ukraine were in a state of transformation and organizational and legal strengthening. However, they faced a number of problems and challenges, especially with regard to combating general criminal activity. In general, it should be noted that the process of relations between the judiciary and other law enforcement agencies of Ukraine was mostly in the form of rather close cooperation. This was primarily due to the nature of the tasks set for the law enforcement sector by the highest state and party authorities. In this case, the prosecutor's office and the judiciary played a special role.

However, during the second half of the 1920s, there was a tendency to increase the powers of the OGPU. A judicial board functioned within the OGPU. And since 1929, a judicial trio operated under the board of the GPU of the Ukrainian SSR, which considered criminal cases completed by the investigation in the GPU of the Ukrainian SSR, except for the most important political cases and cases appealed by the prosecutor.

It is proved that the GPU played a prominent role in the system of law enforcement agencies of the Ukrainian SSR, which, among other things, had a number of state and political functions (implementation of forced collectivization and other punitive and repressive measures, competence of extrajudicial powers, etc.) It can be concluded that the party-state leadership viewed the GPU as the main body for total control over society and the implementation of its decisions and instructions.

It is established that, unlike the judicial system and investigative bodies, the GPU-OGPU bodies were practically not reformed and retained the status of a structure completely closed to outside scrutiny. The organs of the OGPU-NKVD directly executed the will of the party leadership. Possessing enormous powers, the OGPU-NKVD bodies committed massive cases of abuse, which often had signs of criminal acts. The law enforcement agencies of Ukraine, as part of the general

punitive and repressive mechanism of the existing state system, performed functions aimed at strengthening the totalitarian regime.

Key words: Ukrainian Socialist Soviet Republic (USSR); period of authoritarian regime of the 20s of the twentieth century; totalitarian regime of the 30s of the twentieth century; socialist legality; socialist law and order; law enforcement system; punitive bodies; judicial bodies; justice bodies; organizational and structural structure of justice bodies; judicial system; NKVD-MIA bodies; organizational support; interaction; law enforcement.